

ISSN 0353-295X (Tisak) 1849-0344 (Online)
 Radovi - Zavod za hrvatsku povijest
 Vol. 52, br. 2, Zagreb 2020

UDK 929-051 Hühn, J.
 Izvorni znanstveni rad
 Primljeno: 28. 3. 2020.
 Prihvaćeno: 13. 8. 2020.
 DOI: 10.17234/RadoviZHP.52.14

Julije Hühn – zagrebački litograf, tiskar, fotograf i trgovac

U radu se kronološkim slijedom izlažu i korigiraju već poznati te donose brojni dosad nepoznati podaci o životu i radu zagrebačkoga litografa, tiskara, fotografa i trgovca Julija Hühna (1829. – 1896.). Istraživanjem arhivskoga gradiva, periodike i sačuvanih radova dopunjen je životni i profesionalni put jednoga od najvažnijih imena litografije i rane fotografije u Zagrebu i Hrvatskoj. Počevši od kraja 1850-ih, tijekom narednog je desetljeća iz Hühnova zavoda izašlo više vrijednih radova na kojima su zabilježeni različiti hrvatski gradovi, kao i važne osobe iz hrvatske povijesti, dok je 1870-ih u Zagrebu, osim bavljenja tiskarskim poslom, izdavao i novine *Agramer Wochenblatt* i *Vrebac*. Tijekom četiri je desetljeća boravka i rada u Zagrebu brojnim aktivnostima sudjelovao u društvenome i kulturnom životu grada diljem kojega i danas možemo pronaći raznolike tragove njegova djelovanja.

*Umjesto uvoda – nekoliko napomena o dosadašnjim rezultatima
 istraživanja života i rada Julija Hühna*

Malo je koji obrtnik aktivan na području devetnaestostoljetne Hrvatske bio istraživačima zanimljiv kao Zagrepčanin njemačkoga podrijetla Julije Hühn. Taj je svestrani profesionalac tijekom četrdeset godina rada u Zagrebu ostavio brojne tragove svoje raznolike tiskarsko-fotografske djelatnosti pa je stoga i razumljivo da je s pravom bio predmet interesa stručnjaka različitih profila, osobito povjesničara umjetnosti i povjesničara, ali i grafičara. Među prvima ga je u rukopisu svojega djela *Povijest trgovine, obrta i industrije u Hrvatskoj i Slavoniji* spomenuo Antun Cuvaj, navodeći – među mnoštvom pogrešnih podataka – kako je Julije Hühn bio „tipičan lik s ulica staroga Zagreba“.¹ Otprilike u isto vrijeme objavljen je i nešto opširniji osvrt na Hühnov život i rad iz pera tiskara Stjepana pl. Platzera koji je – obilato se pozivajući na danas izgubljen Julijev dnevnik – sastavio i nacrt njegove biografije.²

Nešto kasnije znatno je ozbiljnije zanimanje za Hühnovu djelatnost vidljivo u tekstovima povjesničara i konzervatora Gjura Szabe kojemu je ovaj bio neizo-

¹ Hrvatski državni arhiv (dalje: HDA), HR-HDA-848, Antun Cuvaj, *Povijest trgovine, obrta i industrije u Hrvatskoj i Slavoniji od najstarijih vremena do danas*. Sv. III. (rukopis), 978-979.

² PLATZER 1927: 8.

stavni dio starozagrebačkih kronika i neiscrpni izvor ilustracija o izgledu grada sredinom devetnaestoga stoljeća.³ U tekstu naslovljenom imenom i prezimenom protagonista Szabo je već 1929. godine pokušao opširnije ocrtati njegov životni i profesionalni put,⁴ čime je u znanstveno-stručni diskurs plasirao mnoštvo – pokazalo se dijelom i pogrešnih – podataka koji su se tijekom narednih devedeset godina nekritički preuzimali, pa tako i danas čine sastavni dio Hühnove biografije. Na Szabu se nešto kasnije, pak, nadovezao zagrebački kroničar Ivan Ulčnik, dodajući ponešto novih – iako ne i posve preciznih – biografskih podataka.⁵

Tijekom Drugoga je svjetskog rata Julije Hühn istraživačima bio osobito zanimljiv kao rođeni Nijemac koji je većinu života i radnoga vijeka proveo u Zagrebu. Tako je njegov rad na izdavanju novina podrobno obradio Kornel Wundsam u doktorskoj disertaciji *Julius Hühn: ein deutscher Zeitungsverleger in Agram und sein Zeitalter*, obranjenom na minhenskom sveučilištu Ludwig Maximilian,⁶ dok je u novinama ostao zabilježen i kratak osvrt na njega kao pravoga „purgera“.⁷

U poslijeratnim su godinama rezultati Szabova pionirskog interesa za Hühnov život i rad prošireni vrijednim izložbama *Julius Hühn, zagrebački fotograf i litograf u 19. stoljeću* iz 1965. (postavljena u Muzeju grada Zagreba)⁸ te *Rani zagrebački fotografi* iz 1978.⁹ Upravo se autorica drugospomenute izložbe, povjesničarka umjetnosti Nada Grčević, u više navrata osvrtna na Hühnov životni put i prilično detaljno obradila njegov fotografski rad, pozicionirajući ga među zaglavne kamenove medija fotografije u Zagrebu.¹⁰ S druge je, pak, strane znatno vidljiviji i izdašniji aspekt Hühnova rada – onaj litografsko-tiskarski – obrađen manje detaljno, iako na više mjesta, pri čemu se većinom ponavljaju biografski podaci koje je naveo Szabo.¹¹

Pregled Hühnova litografskog i fotografskog rada u novije je vrijeme dostojno predstavljen na izložbi *Historicizam u Hrvatskoj*,¹² dok slaba zastupljenost, baš

³ Usp. SZABO 1930: 253-308; ISTI 1932: 9; ISTI 1941.

⁴ Usp. ISTI 1929: 206-208.

⁵ ULČNIK 1934: 149. U Ulčnikovoj je ostavštini, pohranjenoj u Državnome arhivu u Zagrebu, sačuvana i kratka bilješka – svojevrsni dosje – o Juliju Hühnu s referencama na sačuvane dokumente vezane uz njegov život i rad. Državni arhiv u Zagrebu (dalje: DAZG), HR-DAZG-857, Zbirka Ulčnik Ivan, bilj. 2559.

⁶ Usp. WUNDSAM 1942. Primjerak disertacije nalazi se u Muzeju grada Zagreba.

⁷ Ein Deutscher wird Agramer „Purger“. *Deutsche Zeitung in Kroatien* (Zagreb), br. 302, 1942, 6.

⁸ LADOVIĆ 1965.

⁹ GRČEVIĆ 1978.

¹⁰ Usp. ISTA 1981: 51-62. Vidi i ISTA 1968: 12-14; ISTA 1977: 157-158.

¹¹ Podatke o Hühnu kao litografu i tiskaru, među ostalim, vidi i u: PLATZER 1930: 151-164; SCHNEIDER 1975: 38-45; PELC 2000: 329-336; MAKOVIĆ 2009: 363-375; DULIBIĆ 2018: 211-223; MAŠTROVIĆ 2019: 86-87, 756.

¹² MALEKOVIĆ 2000: 652-669, 790.

kao i potpuni izostanak najboljih egzemplara njegovih fotografija, na velikoj izložbi *Fotografija u Hrvatskoj 1848 – 1951* i danas ostaje teško objašnjiva.¹³ Većina dotad poznatih podataka o životu i radu Julija Hühna pregledno je i sustavno iznesena 2002. u *Hrvatskome biografskom leksikonu* te se – s obzirom na to da je popraćen najpotpunijim popisom literature – može prihvatiti kao optimalno polazište za sva daljnja istraživanja.¹⁴ Hühnovu važnost za kulturnu povijest glavnoga grada potvrdilo je isticanje upravo njegova imena i fotografije – uz bok Ivanu Standlu – u prvome svesku ne tako davno objavljene *Povijesti grada Zagreba*, u kojemu je za ilustracije uporabljeno i nekoliko Hühnovih litografija i fotografija.¹⁵

Ne gubeći iz vida ništa od navedenoga, u ovome ćemo članku nastojati ispraviti i dopuniti podatke o Hühnovu životnom i profesionalnom putu. Novopronašlim podacima skrivenima u arhivskome gradivu, periodici i literaturi koja se dosad nije konzultirala te pregledom sačuvanih radova nastojat ćemo potvrditi da je uistinu riječ o važnome pripadniku zagrebačkoga kulturnog života i povijesti druge polovine 19. stoljeća, čiji su radovi i danas nezaobilazni vizualni dokumenti o izgledu Zagreba u razdoblju nakon sloma neoapsolutizma.

Julije Hühn – prilog potpun(ij)oj biografiji

Dragutin Julije (Karl Julius) Hühn rođen je 29. rujna 1829. u gradu Chemnitzu u tadašnjoj Kraljevini Saskoj. Bez obzira na to što literatura jednoglasno poručuje kako je rođen 1830. u gradu Geri, u onodobnoj Kneževini Reuß mlađe linije (današnja Tiringija), sačuvani nam izvori o tome većinom govore suprotno. Tako ishodište pogreške nalazimo već u najstarijem – popisu stanovništva grada Zagreba iz 1857. – prema kojemu je Hühn rođen 29. rujna 1830. u Geri.¹⁶ Po svoj su se prilici upravo njime koristili Szabo i Ulčnik kada su, ne navodeći izvor, u javnost plasirali podatke o Geri kao mjestu i 1830. kao godini Julijeve rođenja.¹⁷ Prvi izvor kojim smo podatke iz popisa stanovništva Zagreba mogli dovesti u pitanje jest četiri godine mlađi zapis u matičnoj knjizi vjenčanih zagrebačke župe sv. Marka, iz kojega – osim što doznajemo da su mu se roditelji zvali Julius i Charlotta – vidimo da je Hühn u trenutku sklapanja braka, 12. veljače

¹³ Usp. ISTI 1994: 435.

¹⁴ Usp. R[EDAKCIJA] 2002: 755-756.

¹⁵ Usp. GOLDSTEIN I GOLDSTEIN 2012: 312.

¹⁶ DAZG, HR-DAZG-4, Gradsko poglavarstvo Zagreb (dalje: GPZ), Politički odsjek, *Popis stanovništva grada Zagreba 1857.*, kuća br. 168 Julie Witwe v. Putz, II. Carl Albrecht, br. 7, Julius Hühn.

¹⁷ Usp. SZABO 1929: 206; ULČNIK 1934: 149. Vidi i DAZG, HR-DAZG-857, Zbirka Ulčnik Ivan, bilj. 2559.

1861., imao trideset i dvije godine.¹⁸ Taj podatak govori u prilog zaključku da je mladoženja ipak trebao biti rođen godinu dana ranije. Što se mjesta rođenja tiče, u rubrici „Locus originis“ matične knjige stoji „Saxonia“,¹⁹ što bi govorilo u prilog Chemnitzu kao rodnome gradu. Potvrdu dvojbe daju nam nekoliko desetljeća noviji izvori pa tako najprije u *Imeniku zavičajnika* grada Zagreba nalazimo upisanu godinu rođenja 1829. i „Chemnitz u Saskoj“ kao mjesto u kojemu je Hühn rođen,²⁰ a zatim u matičnoj knjizi umrlih Zagrepčana evangeličke vjeroispovijesti jednoznačno istaknuto da je rođen u mjestu „Chemnitz Saksonija 29. rujna 1829“.²¹

Od osnovnih podataka iz formativnih godina Hühnova života poznato nam je tek da je završio trgovačku školu, a zatim u Geri tijekom 1850. i 1851. izučio litografski zanat u tvrtki Bornschein und Löwe.²² U to je vrijeme počeo voditi dnevnik koji u izvorniku, nažalost, tijekom istraživanja nismo uspjeli pronaći pa smo se ovom prilikom mogli poslužiti tek citatima i snimkama izvornih stranica sadržanima u Wundsamovoj doktorskoj disertaciji. Tako doznajemo da se sredinom 1853. zaposlio kao litograf pri tvrtki *Pabst und Sohn* u rodnome Chemnitzu, kao i to da je u dvama navratima preko prijatelja pokušavao otputovati na poslove u inozemstvo – najprije u Mađarsku, a zatim i u Švicarsku – no oba su se pokušaja izjalovila.²³ Tek je treći poziv, onaj Dragutina (Karla) Albrechta – rodnom iz Gere, a djelatnoga u Zagrebu – rezultirao konkretnim dogovorom te je mladi Hühn 14. rujna 1854. napustio Chemnitz.²⁴

Putujući preko Dresdena, Praga i Beča, krajem je godine pristigao u Zagreb²⁵ te započeo s radom u Albrechtovoj litografskoj tiskari koja je u to vrijeme – prema prvome vlasniku Josipu Platzeru – još nosila ime *Platzer & Co.*²⁶ Pri popisu sta-

¹⁸ HDA, HR-HDA-1448, Zbirka mikrofilmova matičnih knjiga i popisa obitelji (dalje: ZB MK), ZM-34C/94, Zagreb, Sv. Marko, MKV 1858. – 1875., str. 59.

¹⁹ Isto.

²⁰ DAZG, HR-DAZG-4-GPZ, Politički odsjek, *Imenik zavičajnika 2, br. 10001 – 17950*, str. 275, br. 12742.

²¹ HDA, HR-HDA-1448, ZB MK, ZM-34C/102, Zagreb, Evangelici, MKR 1879. – 1895., MKV 1880. – 1903., MKU 1880. – 1903., str. 50.

²² Usp. WUNDSAM 1942: 66.

²³ Isto: 68-69, 74.

²⁴ Isto: 75-77.

²⁵ Isto: 77-78. U literaturi se godina Hühnova dolaska u Zagreb različito navodi pa tako na nekim mjestima stoji 1853., a negdje, pak, 1855. No, prema svemu sudeći, najvjerojatniji je datum ipak kraj 1854. uzme li se u obzir da je Hühn već 4. listopada 1854. u Beču i kreće put Zagreba pa se može pretpostaviti da mu za taj dio puta nije trebalo više vremena nego od Chemnitza do Beča koji je prešao za dvadeset dana. Navedenu pretpostavku potvrđuje sâm Hühn u listopadu 1869. navodeći u molbi za otvaranje tiskare kako „jur 15 godinah u Zagrebu“ stanuje (DAZG, HR-DAZG-4-GPZ, Obrtni odsjek, Spis br. 4514 od 26. studenoga 1869).

novništva grada Zagreba iz 1857. Hühna nalazimo upisanoga u knjigu stranaca,²⁷ a u to je vrijeme – zajedno s ostalim Albrechtovim zaposlenicima – stanovao kod poslodavca u kući br. 168 u tadašnjoj Kazališnoj ulici (danas Demetrova 15).²⁸ Iz tih je ranih Julijevih zagrebačkih godina u dnevniku ostao zabilježen i njegov osvrt na putovanje kočijom do Varaždina u posjet vlasniku Albrechtova zavoda Josipu Platzeru koje je ovjekovječio višestruko reproduciranim crtežom *Put u Varaždin*.²⁹

U travnju 1858. Hühna – još uvijek formalno Albrechtova zaposlenika – novine spominju kao lokalnoga litografa, „čija su vješta postignuća dobro poznata“, kada je izradio kromolitografiju simboličkoga prikaza apostolskoga vjerovanja „prema grčkom nesjedinjenom obredu“ koji je pripremio Josip Kostić.³⁰ Istu će kromolitografiju iznova otisnuti i pet godina kasnije u vlastitome litografičkom zavodu.³¹

Nakon gotovo četiri godine rada kod Albrechta, Hühn je od poslodavca otkupio litografsku opremu,³² a zatim 26. studenoga 1858. podnio Magistratu molbu za otvaranje vlastite litografske radionice i trgovine pisačega i risačega pribora, što mu je – nakon kraće neodlučnosti gradskoga tijela – i odobreno 12. veljače 1859.³³ Tako su Hühnov litografski zavod, umjetnička tiskara i papirnica otvoreni u kući br. 569 u Donjoj Ilici (danas Ilica 19), a pripadao im je i odjel u kojemu su se fotografirali portreti te izrađivale fotografije različitih veličina.³⁴ U svibnju javljaju se i prvi novinski oglasi kojima Hühn građanstvo obavještava da njegov rad odlikuje „najbolja i najjeftinija usluga“,³⁵ a nekoliko mjeseci kasnije daje i detaljan popis tiskarskih

²⁶ Albrechtova je zagrebačka litografska radionica u to vrijeme bila podružnica Platzerove tiskare sa sjedištem u Varaždinu. Dragutin Albrecht je, naime, nakon stupanja u brak s Platzerovom kćeri Anom baštiniio litografsku prešu te je 1851. u Zagreb prenio litografsku radionicu kao podružnicu varaždinske tiskare (usp. MARUŠEVSKI 1983; SZABO 1929: 206).

²⁷ DAZG, HR-DAZG-4-GPZ, Politički odsjek, *Indeks tudjanice pučkoga popisa g. 1857.* (Polit 15), H, br. 518; Isto, *Fremden-tabelle des Ortes nach dem Stande vom 31. October 1857* (Polit 16), str. 44.

²⁸ Isto, *Popis stanovništva grada Zagreba 1857.*, kuća br. 168 Julie Witwe v. Putz, II. Carl Albrecht, br. 7, Julius Hühn.

²⁹ Usp. PLATZER 1927: 8; WUNDSAM 1942: 79-81.

³⁰ Kunstwerk. *Agramer Zeitung* (Zagreb), br. 92, 23. travnja 1858, 360.

³¹ Nacionalna i sveučilišna knjižnica (dalje: NSK), Grafička zbirka (dalje: GZ), sign. GZGH 1782 huh 8, *Vjeruju vo jedinago Boga*.

³² WUNDSAM 1942: 82.

³³ DAZG, HR-DAZG-4-GPZ, Obrtni odsjek, Spis br. 669 od 12. veljače 1859., dio kojega je i Hühnova molba za otvaranje litografske tiskare i trgovine pisačeg pribora, br. 19708/2900 od 26. studenoga 1858. O tome vidi i: GRČEVIĆ 1981: 51; SCHNEIDER 1975: 42.

³⁴ Usp. WUNDSAM 1942: 82.

³⁵ [Oglas 913–21]. *Agramer Zeitung* (Zagreb), br. 110, 14. svibnja 1859, 452; [Oglas 913–22]. *Agramer Zeitung* (Zagreb), br. 116, 21. svibnja 1859, 478.

Slika 1. Franjo Pommer, Julije Hühn, 1858. Muzej grada Zagreba, inv. br. MGZ fot 736

proizvoda koje je u njegovu zavodu bilo moguće nabaviti: memorandumi, pisaći papiri, mjenice, uplatnice, računi, tovarni listovi, troškovnici, posjetnice, etikete...³⁶

Novi je zavod zarana privukao pozornost pa su tako *Carsko-kr. službene narodne novine* potkraj godine o njemu objavile podulji tekst iz pera Dimitrija Demetra u kojemu su – među ostalim – navedeni i ostali rani Julijeve radovi.³⁷ Među njima valja istaknuti litografske listove *Ban Josip Grof Jelačić na mèrtvačkom odru. umro 19. svibnja 1859.* i *Sprovod Jelačića Bana. 26. svibnja 1859.*, nastale prema radovima slikara Ivana Zaschea,³⁸ kao i *Zagreb sa sjevera* koji je „risala (...) po naravi vèrta naša umietnica gospodična F. Daubači-Doljska“.³⁹ Nešto kasnije Hühn je iznova otisnuo i motiv sa Zascheove litografije *Ansicht der Metropolitankirche* iz 1853., zatim litografski list *Agram* s trima motivima istoga slikara te konačno – također Zascheov – *Prizor iz seljačkoga života*.⁴⁰

Godina 1860. bila je, sudeći prema sačuvanim radovima, iznimno plodna. Hühn je započeo s litografiranjem zagrebačkih veduta prema vlastitim fotogra-

³⁶ [Oglas 2430–31]. *Agramer Zeitung* (Zagreb), br. 265, 19. studenoga 1859, 1084.

³⁷ D[imitrije DEMETER], Kamenopisni i umotvorinski zavod Julija Hühne-a u Zagrebu. *Carsko-kr. službene narodne novine* (Zagreb), br. 275, 1. prosinca 1859, 758.

³⁸ Usp. SCHNEIDER 1975: 40.

³⁹ P. Z. Iz Zagreba. *Carsko-kr. službene narodne novine* (Zagreb), br. 257, 10. studenoga 1859, 711.

⁴⁰ Usp. SCHNEIDER 1975: 43, 161.

fijama pa su se tijekom prve polovine te godine u prodaji našle litografije *Stolna crkva zagrebačka (Der Dom zu Agram)*, *Crkva Sv. Marka i Gospodska ulica (Die Marcuskirche u. Herrengasse)* i *Jelačićev trg (Der Jellačićplatz)*,⁴¹ a slijedile su *Karlovac (Carlstadt)* i dva motiva naslovljena *Samobor*. Sve su litografije potpisane s „Litografija, tisak i sklad Julija Hühn-a u Zagrebu 1860.“ (*Lithographie, Druck und Verlag von Julius Hühn in Agram 1860*), ispod čega je istaknuto „prema fotografiji“ (*Nach einer Photographie*).⁴² Ljudske likove zabilježene na nekim od spomenutih litografija Marijana Schneider također pripisuje Zascheu.⁴³

Osim gradskih veduta Zagreba, Karlovca i Samobora, 1860. je Hühn tiskao i objavio portrete „glasovitih Hrvatah“,⁴⁴ *Nošnje hrvatskih seljaka (Trachten kroatischer Bauern)* prema Zascheovim seoskim motivima⁴⁵ i nekoliko litografija političkoga karaktera, od kojih su najpoznatije *Pod ugèrskom krunom*, zatim prva iz niza *Bilder aus unserer Zeit* u literaturi nazivana „Lupanje cilindara“ te *Dober dan gospon vujček*.⁴⁶

Iste je godine zatražio i otpust zavičajnosti iz Saske koji mu je magistrat grada Chemnitza odobrio 12. rujna 1860. godine,⁴⁷ da bi mu već 25. listopada u Zagrebu bilo podijeljeno „austrijsko građanstvo“.⁴⁸ Od ostalih aktivnosti te godine ostalo je zabilježeno da je prodavao lutrijske brojeve Austrijskoga umjetničkog društva,⁴⁹ da se u njegovu litografskom zavodu nalazilo otpравништво lista *Pozor*,⁵⁰ a našao se i u lajpciškome *Općem adresaru fotografa* u kojemu je – uz partnere Hasea i Šulcea, Franju Pommera i Edu Uslara – spomenut kao jedan od četvorice

⁴¹ Objavljivanje ovih litografija popratile su zagrebačke novine ([Oglas br. 849–21]. *Agramer Zeitung* (Zagreb), br. 85, 12. travnja 1860, 324; [Oglas br. 849–22]. *Agramer Zeitung* (Zagreb), br. 93, 21. travnja 1860, 354; Ansicht des Jellačić-Platzes. *Agramer Zeitung* (Zagreb), br. 120, 24. svibnja 1860, 460).

⁴² Osobito je vrijedan osvrt na Hühnov rad objavljen u novinama *Agramer Zeitung* iz kojega doznajemo kako je Julije nedavno započeo s fotografiranjem crkava, gradova, dvoraca, zanimljivih lokaliteta, narodnih nošnja te portreta povijesnih ličnosti koji će uskoro biti objavljeni kao litografije (Lokales. *Agramer Zeitung* (Zagreb), br. 98, 27. travnja 1860, 370).

⁴³ Usp. SCHNEIDER 1975: 43.

⁴⁴ Litografirani su portreti biskupa Jurja Draškovića Trakošćanskoga, kneza Jurja Frankopana Trsačkoga, bana Nikole Zrinskoga, bana Nikole Zrinskoga mlađeg i bana Petra Zrinskoga ([Oglas br. 1]. *Pozor* (Zagreb), br. 2, 2. listopada 1860, 4). Kornel Wundsam navodi kako je poticaj za izradu ovih litografija došao od Ivana Kukuljevića Sakcinskoga (WUNDSAM 1942: 85).

⁴⁵ SCHNEIDER 1975: 163-164.

⁴⁶ Litografije *Pod ugèrskom krunom* i *Lupanje cilindara* Marijana Schneider također pripisuje Zascheu (usp. SCHNEIDER 1975: 162 i 165; DULIBIĆ 2018: 213-215).

⁴⁷ DAZG, HR-DAZG-4-GPZ, Politički odsjek, Spis br. 3776 od 26. rujna 1860.

⁴⁸ Isto, Spis br. 4691 od 19. studenoga 1860. Vidi i: Isto, *Imenik zavičajnika 2, br. 10001 – 17950*, str. 275, br. 12742.

⁴⁹ Bekanntmachung. *Agramer Zeitung* (Zagreb), br. 233, 10. listopada 1860, 926.

⁵⁰ Poziv na predplatu. *Pozor* (Zagreb), br. 75, 31. prosinca 1860, 160.

fotografa djelatnih u Zagrebu.⁵¹ Prvi su se Hühnovi oglasi kojima se javio kao fotograf pojavili u srpnju 1860. i u njima je građanstvu ponudio usluge fotografiranja pojedinačnih i grupnih portreta, krajolika i arhitekture te reprodukcije slika i *post mortem* fotografije.⁵²

S obzirom na činjenicu da se i tijekom 1861. uz Hühnove radove veže ime slikara Ivana Zaschea, nekoliko rečenica vrijedi posvetiti i njihovoj suradnji, koja je zasigurno postojala i vidljiva je iz analiziranih radova. Naime, u vrijeme otvaranja Hühnova litografskog zavoda Zasche je stanovao na istoj adresi u kući br. 569 u Donjoj Ilici⁵³ pa nije nevjerojatno pretpostaviti da su susjedi ušli i u neku vrstu poslovnoga odnosa.⁵⁴ Osim toga, dvojac umjetnika povezuje i Ivana Pichler (Zagreb, 13. ožujka 1841. – Zagreb, 5. travnja 1932), Hühnova supruga, a Zascheova „muza“ iz ranih zagrebačkih godina (1855/1856) koju je slikar više puta portretirao i kod čijih je roditelja neko vrijeme stanovao.⁵⁵

Julije Hühn i Ivana Pichler vjenčali su se u crkvi sv. Marka 12. veljače 1861.,⁵⁶ nekoliko tjedana nakon što im se rodila prva kći Alojzija.⁵⁷ Iste ga godine prvi put nalazimo zabilježenog u zagrebačkim obrtnim knjigama kao vlasnika „trgovine sa papirom i pisaćim i risanja spravam“ u Ilici, za vođenje koje mu je 5. veljače izdana obrtnica br. 1899.⁵⁸

Tijekom kolovoza 1861. Hühn je litografirao i objavio veliki list *Zagreb po fotografiji* s devet gradskih motiva.⁵⁹ Ovaj je rad osobito zanimljiv jer na njemu možemo prepoznati motiv za koji je ostao sačuvani i fotografski predložak.

⁵¹ *Allgemeines Adress-Handbuch ausübender Photographen von Deutschland, den österr. Kaiserstaaten, der Schweiz und den Hauptstädten der angrenzenden Länder* 1860: 7 i 99.

⁵² Photographische Aufnahmen. *Agramer Zeitung* (Zagreb), br. 163, 17. srpnja 1860, 638; br. 170, 25. srpnja 1860, 666.

⁵³ „U isto ime javljamo, da g. J. Zasche stanuje u Ilici pod kućnim brojem 569“ (Viestnik. *Zagrebački katolički list* (Zagreb), br. 45, 11. studenoga 1858, 363).

⁵⁴ Usp. SCHNEIDER 1975: 38.

⁵⁵ Isto: 34.

⁵⁶ HDA, HR-HDA-1448-ZB MK, ZM-34C/94, Zagreb, Sv. Marko, MKV 1858. – 1875., str. 59.

⁵⁷ Alojzija (Vjekoslava, Lujza) Ivana Hühn rođena je 24. siječnja 1861. u Zagrebu (Isto, ZM-34C/88, Zagreb, Sv. Marko, MKR 1858. – 1866., str. 102). Od 15. svibnja 1886. do 22. studenoga 1901. bila je u braku s kr. poštanskim i brzojavnim nadoficijalom Vatroslavom Halmom (Isto, ZM-34C/94, Zagreb, Sv. Marko, MKV 1875. – 1889., str. 179) s kojim je najprije živjela u Mesničkoj ulici 47, a zatim u Savskoj 21. Umrula je u bolnici u Vrapču 14. svibnja 1941. i pokopana je na groblju Mirogoj (Isto, ZM-34C/1419, Vrapče, MKU 1940. – 1948., str. 62).

⁵⁸ DAZG, HR-DAZG-4-GPZ, Obrtni odsjek, Obrt 1. *Obrtovno kazalo 1860. – 1881.*, str. 6, br. 13. Obrtnica, nažalost, nije ostala sačuvana.

⁵⁹ Die Ansicht von Agram. *Agramer Zeitung* (Zagreb), br. 193, 23. kolovoza 1861, 751; br. 201, 2. rujna 1861, 786. List je datiran u desnomu donjem uglu, gdje stoji otisnuto: „Tiski kamenopis, svētopis, sklad i vlastitost Julija Hühna u Zagrebu 1861.“ (HDA, HR-HDA-903, Grafička zbirka (dalje: GZ), *Zagreb po fotografiji*, inv. br. 1796).

Središnje mjesto lista – motiv naslovljen *Zagreb od istoka (Agram von Osten)* – zauzima litografija izvedena prema panoramskoj fotografiji sastavljenoj od dvaju kolodijskih staklenih negativa koji su sačuvani u fundusu Muzeja grada Zagreba.⁶⁰ Ta je snimka s vremenom postala jedna od najpoznatijih Hühnovih fotografija, iako nam nije ostao sačuvan ni jedan izvorni panoramski otisak, već samo oni kasnijega datuma i njihove brojne reprodukcije.⁶¹ Od ostalih motiva na listu dva reproduciraju ranije Zscheove litografije izrađene za album *Park Jurjavès* iz 1853. – *Ulaz u perivoj Maksimir (Eingang des Parkes Maximir)* i *Švajcarska koliba u Maksimiru (Schweizerhaus im Parke Maximir)*,⁶² dok za ostale predlošci nisu (pre)poznati, iako su najvjerojatnije izvedeni prema fotografijama.⁶³

Kraj 1850-ih i početak 1860-ih u Hühnovu je fotografskome radu, po svemu sudeći, bilo najaktivnije razdoblje tijekom kojega su nastali neki od najvrednijih artefakata hrvatske fotografske baštine. Mnoge od njih u više je navrata reproducirao Gjuro Szabo.⁶⁴ Među njima svakako valja istaknuti kolodijske negative na staklu, danas pohranjene u Muzeju grada Zagreba, zatim negativ na papiru s motivom Gajeva ljetnikovca na zagrebačkome Mirogoju te dvije snimke zabilježene u dvorištu nekadašnje Wernerove kuće br. 569 u Donjoj Ilici, gdje je bio smješten prvi Hühnov litografski zavod.⁶⁵ Od njegovih portretnih snimaka iz toga vremena

⁶⁰ Muzej grada Zagreba (dalje: MGZ), Zbirka fotografija zagrebačkih vizura (dalje: ZFZV), inv. br. MGZ fot. 1933-VII 24 i VII-25.

⁶¹ Ovu je panoramu među prvima reproducirao Gjuro Szabo u članku o starome Zagrebu (SZABO 1930: 253), a na njega se poziva Nada Grčević, puna riječi hvale za Hühnovu fotografiju (GRČEVIĆ 1981: 52). Osim toga, presnimka se više puta izlagala na izložbama i reproducirala u raznim publikacijama.

⁶² Usp. HDA, HR-HDA-903-GZ, *Park Jurjavès*, inv. br. 1680., No. II i No. VI.

⁶³ Riječ je o motivima „Stolna crkva i nadbiskupska palača“ (*Dom und bischofl. Residenz*), „Stolna crkva“ (*Domkirche*), „Piac sv. Marka sa Gospodskom ulicom“ (*Markusplatz und Herrengasse*), „Kaptolska vrata“ (*Kapitethor*), „Trg Jelačića bana“ (*Jellačić platz*) i „Kamenita vrata“ (*Steintor*). Prvospomenuti motiv, uz štafažu i okvir, Marijana Schneider također pripisuje Zscheu (SCHNEIDER 1975: 168), no istovjetan zasebni primjerak nigdje nismo uspjeli pronaći, dok se, pak, Markov i Jelačićev trg u više detalja razlikuju od ranije otisnutih i spomenutih samostalnih listova.

⁶⁴ Vidi bilj. 3.

⁶⁵ Uz svesrdnu pomoć mr. sc. Dubravke Zaninović Stančec, voditeljice zbirke, ukupno smo u Muzeju grada Zagreba uspjeli pronaći i identificirati dvanaest izvornih Hühnovih staklenih negativa sa sljedećim motivima: „Pogled na Gornji grad s istoka“ (dva negativa koji zajedno čine panoramsku snimku), „Bolnica – današnje Sveučilište“ (dva negativa), „Vlaška ulica s crkvom sv. Petra“, „Pogled na Zagreb s juga“, „Katedrala i vijećnica sa sjevera“, „Savski most“, „Sv. Ksaver“, „Krapina“, „Samobor“ i „Sisak“ (MGZ-ZFZV). Negativ na papiru s motivom Gajeva ljetnikovca pohranjen je u Muzeju za umjetnost i obrt u Zagrebu (dalje: MUO), Zbirka starije fotografije, inv. br. 7285. Od snimaka iz dvorišta Wernerove kuće samo jedna sačuvana je u izvorniku (MGZ-ZFZV, inv. br. fot-16429) i navodno prikazuje Ivanu Pichler Hühn pri ulasku u kočiju, dok je druga s motivom zagrebačkih dama – među kojima je ponovno Ivana Pichler – sačuvana samo u presnimci (HDA, HR-HDA-2094, Zbirka Nada Grčević, 1. 2. 18).

Slika 2. Ferdo Kelemen, Julije Hühn, iz Obiteljskog albuma Hühn, oko 1870. Hrvatski povijesni muzej, inv. br. HPM 106618/40

svakako vrijedi izdvojiti fotografije Ivana Kukuljevića Sakcinskoga, Ljudevita Vukotinovića i Ivana Zaschea.⁶⁶ Krajem 1861. i početkom 1862. u novinama je objavio i novu seriju oglasa o uslugama svojega „fotografskoga zavoda“ u kojemu je fotografirao svakoga dana od 9 do 15 sati,⁶⁷ a kod njega su se mogli nabaviti i francuski stereoskopi.⁶⁸

Godine 1862. iz Hühnove je tiskare izašla velika kolorirana litografija *Agram von der Savaseite* koja umnogome sličičetiri godine starijoj Zascheovoj litografiji *Zagreb (Agram)*, koja također prikazuje pogled na grad s juga. I ovaj put na svojoj je litografiji Hühn istaknuo kako je izvedena „prema fotografiji“ (*Nach einer Photographie*). Fotografija je, sudeći prema sačuvanim snimkama, ponov-

⁶⁶ Negativi Kukuljevićeva i Vukotinovićeve portreta također su sačuvani u Muzeju grada Zagreba (MGZ, Zbirka fotografija ličnosti i društva (dalje: ZFLD), inv. br. fot. 734-VII-42 i fot. 734-VII-43), dok se fotografija slikara Zaschea nalazi u Muzeju za umjetnost i obrt (MUO, ZSF, inv. br. 15784).

⁶⁷ Die photographische Anstalt. *Agramer Zeitung* (Zagreb), br. 296, 23. prosinca 1861, 1168; br. 300, 30. prosinca 1861, 1182; br. 3, 4. siječnja 1862, 10.

⁶⁸ Französische Stereoskopen. *Agramer Zeitung* (Zagreb), br. 141, 20. lipnja 1861, 540.

no bila dvodijelna panorama. Ostao je, naime, sačuvan – kao kasniji fotografski otisak, izrađen početkom 20. stoljeća – desni dio panorame koji u svemu, izuzev štafaže, odgovara litografiji,⁶⁹ dok nam lijevi dio, nažalost, danas nije poznat. Iste je godine Julije izradio i veliki litografski list *Kupelj Daruvar* (*Bad Daruvar, A' Daruvári Fördö*) s devet motiva i naslovima na hrvatskome, njemačkome i mađarskome jeziku.⁷⁰

Početak ljeta 1862., dana 22. lipnja, bračnome se paru Hühn rodilo i drugo dijete – sin Pavao koji je očevim imenom kršten 8. srpnja.⁷¹ Nedugo nakon toga afirmirani je litograf postao i vlasnikom dviju zagrebačkih kuća – br. 757 i 758 – u Bregovitoj ulici (danas Tomićeva 12 i 10).⁷² Ostalo je zabilježeno da je sudjelovao i u humanitarnome radu pa je tako sredinom srpnja dao prilog od 30 novč. „za stradajuću křšćansku braću u Hercegovini i Černoj Gori“.⁷³

Iste je godine Hühn snimio više vrijednih fotografija s motivima nekih od ključnih objekata na trasi željezničke pruge Zidani Most – Zagreb – Sisak, puštene u promet 1. listopada 1862. Najpoznatija od njih, često reproducirana, prikazuje tadašnji zagrebački Južni kolodvor (*Agramer Südbahnhof*), gledan s jugoistoka. Snimljena je prije otvorenja pruge i jedna je od rijetkih snimaka koja nosi oznaku Hühnova autorstva.⁷⁴ Osim Južnoga kolodvora, Hühn je fotografirao i novopodignuti željeznički most preko Save, kao i kolodvor u Sisku, od kojega su ostale sačuvane dvije snimke, slijedom čega bi se dalo pretpostaviti da je na neki način bio povezan s Društvom južnih željeznica, osobito uzme li se u obzir i to da je fotografirao i neke od njegovih prominentnijih zaposlenika, poput nadzornika Kneusea.⁷⁵

⁶⁹ MGZ-ZFZV, inv. br. MGZ-fot-17462.

⁷⁰ NSK-GZ, sign. GZGH 1804 huh 9, *Kupelj Daruvar*. Više o litografiji vidi u POPADIĆ 2018: 121-156.

⁷¹ HDA, HR-HDA-1448-ZB MK, ZM-34C/88, Zagreb, Sv. Marko, MKR 1858. – 1866., str. 149. Pavao Julije Hühn poživio je svega šest godina. Umro je od tifusa 19. kolovoza 1868. u Zagrebu i pokopan je dva dana kasnije (Isto, ZM-34/338, Zagreb, Sv. Marko, MKU 1868. – 1880., str. 13).

⁷² Usp. DOBRONIĆ 1959: 136. Da Hühnovo vlasništvo dviju navedenih kuća treba tražiti u drugoj polovini 1862., svjedoči i podatak o rođenju sina Pavla, zabilježen u maticama krštenih, prema kojima u trenutku Pavlova krštenja obitelj još uvijek boravi u Ilici 569 (HDA, HR-HDA-1448-ZB MK, ZM-34/338, Zagreb, Sv. Marko, MKU 1868. – 1880., str. 13).

⁷³ Izkaz II. *Narodne novine* (Zagreb), br. 20, 23. srpnja 1862, 79. Riječ je o pomoći stradalima u Crnogorsko-turskome ratu.

⁷⁴ Karton na koji je fotografija nalijepljena u gornjemu lijevom uglu ima utisnut slijepi žig „Lithographische Anstalt und Handlung von Julius Hühn Agram“ (Ministarstvo kulture i medija RH (dalje: MKM), Uprava za zaštitu kulturne baštine (dalje: UZKB), Fototeka (dalje: F), inv. br. 1145).

⁷⁵ Negativ na staklenoj ploči i više otisaka Savskoga mosta čuvaju se u Muzeju Grada Zagreba (MGZ-ZFZV, inv. br. MGZ-fot-5647), snimke sisačkoga kolodvora u Ministarstvu kulture i medija RH (MKM-UZKB-F, inv. br. 1146 i 6245), a dva portreta željezničkoga nadzornika Hermana Kneusea u fotoalbumu iz obitelji Hühn, pohranjenome u Hrvatskome povijesnom Muzeju u Zagrebu (inv. br. HPM 106618).

Iz prve polovine 1860-ih zasigurno datira i nešto manji grafički list *Zagrebačke slike* koji okuplja šest motiva, od čega tri zagrebačka, jedan karlovački te po jednu sliku Jamničke Kiselice i staroga grada Dubovca.⁷⁶ Dva su motiva (*Karlovac* i *Jellačićev tîrg*) poznata od ranije, iz 1860., Dubovac je izrađen prema crtežu grofa Arthura Nugenta,⁷⁷ dok je pogled s jugozapada na zgradu građenu za bolnicu (današnje Sveučilište u Zagrebu) Hühn 1864. iskoristio i na naslovnici kataloga *Prve dalmatinsko-hrvatsko-slavonske izložbe*. Od ostalih poslova, Hühnov je zavod započeo i s tiskanjem diploma za zagrebačka društva, među kojima vrijedi spomenuti onu dodijeljenu Đuri Deželiću kao jednomu od utemeljitelja Društva za povjestnicu i starine Jugoslavenah, a nacrtao ju je Dragutin Stark.⁷⁸

Rođenjem drugoga sina, Karla, obitelj Hühn ispratila je 1863. godinu.⁷⁹ Kao što je vidljivo iz matičnih knjiga, Hühnovi tada stanuju u kući br. 757 u Bregovitoj ulici. Litografski se zavod već u potpunosti afirmirao pa većim intenzitetom nastavlja s izradom akcideničnih radova za razne naručitelje (litografskih naljepnica za različite proizvode, tiskanica, računa, reklamnih kartica, posjetnica i sl.).⁸⁰ Osim toga, Julije i dalje sudjeluje na dobrotvornim priredbama pa tako nalazimo vijest da je u travnju 1864. – nakon što je Hrvatsko primorje pogodila glad – darovao „jedan Album“ za lutriju za pomoć stradalim Primorcima.⁸¹

Prva dalmatinsko-hrvatsko-slavonska izložba obilježila je 1864. godinu u Zagrebu. Osim što je oblikovao naslovnicu popratnoga kataloga – na kojoj nalazimo grafičku reprodukciju jedne od njegovih fotografija⁸² – Julije je nastupio i kao izla-

⁷⁶ HDA, HR-HDA-903-GZ, *Zagrebačke slike*, inv. br. 1678.

⁷⁷ Usp. WUNDSAM 1942: 85.

⁷⁸ Usp. KAŠNAR 1987: s. p. i kat. br. 13. Slikar Dragutin Stark bio je, vrijedi spomenuti, Hühnov vjenčani kum (usp. HDA, HR-HDA-1448-ZB MK, ZM-34C/94, Zagreb, Sv. Marko, MKV 1858. – 1875., str. 59).

⁷⁹ Karlo Julije Hühn rođen je u Zagrebu 30. prosinca 1863., gdje je i kršten na Novu godinu 1864. (HDA, HR-HDA-1448-ZB MK, ZM-34C/88, Zagreb, Sv. Marko, MKR 1858. – 1866., str. 198). Poživio je još kraće od starijega mu brata Pavla, preminuvši s nepune tri godine 17. srpnja 1866. (Isto, ZM-34/337, Zagreb, Sv. Marko, MKU 1858. – 1868., str. 234).

⁸⁰ Više o Hühnovim akcideničnim radovima vidi u: MALEKOVIĆ 2000: 669, kat. br. 666; MARUŠEVSKI 1971: 40; MAKOVIĆ 2009: 363-364. U Muzeju grada Zagreba ostala su sačuvana četiri albuma takvih Hühnovih radova (MGZ, Zbirka slikarstva, grafike i primijenjene grafike, inv. br. MGZ-7588, *Musterbuch, Knjiga uzoraka zagrebačkog litografa Juliusa Huhna*; inv. br. MGZ-7589, *Album J. Huhna, katalog uzoraka ranih radova*; inv. br. MGZ-46012, *Album uzoraka J. Huhna*; inv. br. MGZ-46013, *Album uzoraka J. Huhna*).

⁸¹ I. imenik. *Narodne novine* (Zagreb), br. 78, 6. travnja 1864, 311.

⁸² Sačuvan je i izvorni negativ fotografije koja je poslužila kao predložak pri izradi naslovnice, koji se od otiska razlikuje samo u nepostojanju štafaže (MGZ-ZFZV, inv. br. MGZ fot. 5865 VII-8). Spomenuti je motiv izravno naručio Glavni odbor izložbe na prijedlog člana Kamila Bedekovića, gradskoga mjerničkog pristava, koji je već na devetoj sjednici odbora 30. listopada 1863. predložio „da se priskërbi fotografična (svietlopisna) slika za izložbu služeće sgrade, koja bi se dala kasnije litografičnim putem usavëršiti; da se onda takova uzmogne za naslovnu stranu kataloga upotrebiti“ (*Zapisnik. Narodne novine* (Zagreb), br. 252, 4. studenoga 1863, 1011). Posao je tako, po svemu sudeći, dodijeljen upravo Hühnu.

gač. Već je u veljači najavio Područnome odboru u Zagrebu da će izložiti „slike, svietloipse bojadisanjem, teregovačke bielice, naznačnice itd.“⁸³ Slijedom te najave, u katalogu ga nalazimo pod rednim brojem 3430 unutar XXVIII. podrazreda „Bakro-rezi, kamenopisi, svjetlopisi i drvorezi“, gdje stoji da je izložio „slike kamenotiske s bojami, trgov. promietne bielice, naznačnice itd.“⁸⁴ za koje je nagrađen bakrenom kolajnom.⁸⁵ Ono što upada u oči jest razlika između najavljenoga i izloženoga pa možemo zaključiti da Hühn fotografije na kraju možda nije izložio. Osim kao izlagač, u katalogu je zastupljen i velikim oglasom na njemačkome jeziku iz kojega doznajemo mnoštvo detalja o uslugama i proizvodima dostupnima u njegovu litografskom zavodu, kao i novu adresu – „Ilica, Ecke der Berggasse Nr. 753“.⁸⁶

Okončanjem Gospodarske izložbe kao da na određen način završava i najdinamičnije razdoblje Hühnova rada, o kojemu nadalje u izvorima i periodici ima sve manje podataka. Upravo je razdoblje od 1855. do 1865. bilo vrhunac njegove karijere.⁸⁷ U potpunosti afirmirani litografski zavod i dalje je nastavio s radom, dok je na privatnome planu drugu polovinu 1860-ih u obitelji Hühn obilježilo rođenje još četvero djece – Franje, Eme (Milke), Marije Ane i Marije Ivane.⁸⁸ Godine 1866.

⁸³ Izložba blaga, plodinah i tvorinah Dalmacije, Hèrvatske i Slavonije. *Narodne novine* (Zagreb), br. 38, 17. veljače 1864, 151.

⁸⁴ *Prva dalmatinsko-hrvatsko-slavonska izložba u Zagrebu* 1864: 238.

⁸⁵ Usp. Odlikovani izložitelji. *Domobran* (Zagreb), br. 124, 12. listopada 1864, s. p.; *Album uspomenica na Prvu dalmatinsko-hrvatsko-slavonsku izložbu plodinah, tvorinah i umjetninah u Zagrebu god. 1864.*: 120.

⁸⁶ *Prva dalmatinsko-hrvatsko-slavonska izložba u Zagrebu* 1864: s. p. Riječ je o kući u današnjoj Ilici 22, odnosno Tomičevoj 1, a zanimljivo je da sâm litografski zavod nije bio ni u jednoj od dviju Hühnovih kuća nekoliko kućnih brojeva dalje, već u kući trgovca Petra Pelleša (usp. DOBRONIĆ 1959: 136).

⁸⁷ Usp. WUNDSAM 1942: 89; GRČEVIĆ 1981: 51.

⁸⁸ Franjo Hühn rođen je 21. studenoga 1865. u Zagrebu, a umro je u Samoboru 9. travnja 1964. (HDA, HR-HDA-1448-ZB MK, ZM-34C/88, Zagreb, Sv. Marko, MKR 1858. – 1866., str. 361). Ema (Milka) Hühn rođena je u Zagrebu 15. veljače 1867. (Isto, MKR 1866. – 1878., s. p.). Od 30. travnja 1900. do 18. travnja 1916. bila je udana za kr. hrv. poštanskog i brzojavnog nadzornika Slavoljuba Franka s kojim je živjela u Mesničkoj ulici 33. Franku je to bio drugi brak nakon što mu je 1898. preminula prva supruga Milka rođ. Krušić (Isto, ZM-34C/95, Zagreb, Sv. Marko, MKV 1898. – 1904., str. 61). Ema je preminula u zagrebačkoj bolnici Milosrdnih sestara 25. rujna 1944. (Isto, Zagreb, Presveto Srce Isusovo, MKU 1942. – 1948., str. 169). Marija Ana Hühn rodila se 17. siječnja 1869. (Isto, ZM-34C/88, Zagreb, Sv. Marko, MKR 1866. – 1878., s. p.), a poživjela je tek nešto više od godine dana. Preminula je 21. svibnja 1870. i nakon dva dana sahranjena je na Mirogoju (Isto, ZM-34/338, Zagreb, Sv. Marko, MKU 1868. – 1880., str. 57). Istim je imenom nazvana i majčnim imenom krštena Marija Ivana Hühn, rođena u Zagrebu 15. lipnja 1870. (Isto, ZM-34C/88, Zagreb, Sv. Marko, MKR 1866. – 1878., str. 114). Ona je od 28. listopada 1890. do 9. travnja 1898. bila udana za poštanskog činovnika Stjepana Görlicha (Grlića) s kojim je imala trojicu sinova – Lea, Aleksandra i Stjepana – i živjela na Markovu trgu 7 (Isto, ZM-34C/1203, Zagreb, Sv. Marko, MKV 1890. – 1898., str. 28). Marija je umrla u Vrapču 30. studenoga 1962. (Isto, ZM-34C/88, Zagreb, Sv. Marko, MKR 1866. – 1878., str. 114).

povodom tristote obljetnice bitke kod Sigeta ponovno je objavio portret Nikole Šubića Zrinskoga „u četvrtini sa žutim podtiskom“ te „[i]sto u velikom formatu i kredopisu“.⁸⁹ Dvije godine kasnije iz pisanja novina doznajemo i to da je kod Hühna Narodno-ustavna stranka tiskala „cedulje“ za izbor gradskih zastupnika u ožujku 1868., o čemu je ostala zabilježena i zanimljiva crtica o intrigama u političkome životu Zagreba.⁹⁰ U isto mu je vrijeme ime zapisano i na popisu članova *Zagrebačkog društva čovječnosti* – „Hühn Julio, kamenotiskar“,⁹¹ čijim je članom postao najkasnije 1857.⁹²

Kada je 1869. Antun Jakić svoju zagrebačku tiskaru prodao Ivanu Vončini koji ju je prenio u Sisak, na područje Vojne krajine, Hühn je „Visokomu kr. Namjesničkomu Vieću“ podnio molbu za otvaranje nove tiskare, pravdajući potrebu sljedećim riječima:

Pošto je nedavno obstojeća tiskarna g. A. Jakića prestala, te je stim umaljen broj određenih u glavnom tom gradu tiskarnah koje i onako dosele nisu svim potrebam odgovarale, to će nastati bezdvojbena potreba da se čim prije ovdje nova tiskarna ustroji, jer živahni promet te razučii razvoj trgovine i obrtnosti, koji od dana do dana sve to veći postaje, sveudilj umnažaju svoje zahtjeve, kojim treba što prije zadovoljiti s proizvodi domaćih tiskarnah ako se neće dopustiti na štetu ciele domovine, da dotični trgovci i obrtnici radi pomanjkanja domaćih tiskarskih proizvodah svoje potrebe u inozemstvu ne podmire, te tim razvitku naše domaće industrije veliku štetu neprouzroče.⁹³

Nakon što mu je Vlada odobrila otvaranje tiskare, ishodio je i odobrenje za „knjižgovezarski obrt“ u Bregovitoj ulici br. 757, za koji mu je 10. siječnja 1870. izdana obrtnica br. 104.⁹⁴ Na istoj je kući 1873. dogradio prvi kat.⁹⁵ Sve je jedinice (odjele) svojega zavoda međusobno povezao, kao što je i vidljivo iz novinskoga oglasa.⁹⁶

⁸⁹ Slika kneza Nikole Zrinjskoga. *Pozor* (Zagreb), br. 146, 11. svibnja 1866, 584; br. 148, 14. svibnja 1866, 592; br. 151, 17. svibnja 1866, 604.

⁹⁰ Usp. Krivo adresirano pismo. *Novi pozor* (Beč), br. 149, 13. ožujka 1868, 585.

⁹¹ *Imenik prauteateljeh, utemeljiteljeh i članovah Zagrebačkoga društva čovječnosti* 1868: 9. Hühnovo članstvo u spomenutom društvu spominje i Kornel Wundsam, dodajući kako je u njegovu zavodu tiskan i kalendar Društva za 1872. (WUNDSAM 1942: 89).

⁹² Verzeichnis der für den Humanitäts-Verein eingegangenen Beiträge. *Agramer Zeitung* (Zagreb), br. 104, 7. svibnja 1857, 440.

⁹³ DAZG, HR-DAZG-4-GPZ, Obrtni odsjek, Spis br. 4514 od 26. studenoga 1869.

⁹⁴ Isto, Obrt 1. *Obrtovno kazalo 1860. – 1881.*, str. 94, br. 9. Obrtnica br. 104/1870 priložena je spisu br. 4514 od 26. studenoga 1869.

⁹⁵ Isto, Građevno-vatrogasni odsjek, Zapisnik br. 43 od 24. ožujka 1873.

⁹⁶ „Novo uredjena knjigotiskarna Jul. Hühna u Zagrebu, spojena s obstojavšom već litografijom, rastrimicom (crtanjem knjiga), knjigovežnicom i trgovinom hartije“ (Novo uredjena knjigotiskarna Jul. Hühna u Zagrebu. *Zatočnik* (Sisak), br. 284, 14. prosinca 1870, s. p.).

Slika 3. Neutvrđeni autor; Julije Hühn, oko 1875. Muzej grada Zagreba, fotografija nalijepljena na stranicu doktorske disertacije Kornela Wundsama Julius Hühn: ein deutscher Zeitungsverleger in Agram und sein Zeitalter (MGZ XXV E 2)

Prema podacima koje donosi Cuvaj, Hühnova je tiskara radila s „1 brzostrojem, 2 ručna, 1 strojem za satiniranje, 1 reljefstrojem i 3 kamenotiskarska stroja“.⁹⁷

Sedamdesete su godine 19. stoljeća u Hühnovu životu i radu obilježene izdavanjem dvaju novinskih naslova. Oba su započela izlaziti 1872. Prvi je bio na njemačkome jeziku i izlazio je nedjeljom pod naslovom *Agramer Wochenblatt*. Urednik i nakladnik toga „humorističko-satiričkoga glasila za gospodarstvo i trgovinu“ bio je sâm Hühn, a prvi se broj našao u prodaji najvjerojatnije 9. lipnja 1872.⁹⁸ Najvažniji su mu suradnici u pripremi tjednika bili profesor talijanskoga i francuskoga jezika Antun Petrić, liječnik Aleksandar (Šandor) Mraović ml. i

⁹⁷ HDA, HR-HDA-848, Antun Cuvaj, *Povijest trgovine, obrta i industrije u Hrvatskoj i Slavoniji od najstarijih vremena do danas*. Sv. V. (rukopis), 1507.

⁹⁸ S obzirom na to da prvih trideset brojeva nije sačuvano, datum izlaska prvoga broja izračunat je vraćanjem trideset nedjelja unatrag prema kalendaru. Kako prvi sačuvani primjerak (br. 31) nosi nadnevak 5. siječnja 1873., a glasilo je izlazilo jednom tjedno, došli smo do 9. lipnja 1872. kao datuma izlaska prvoga broja. Nadnevak objave prvoga broja pokušao je odrediti Kornel Wundsam, koji ga datira u sredinu travnja 1872. (usp. WUNDSAM 1942: 94), dok Frano Dulibić, pak, piše kako je „Hühn pokrenuo *Agramer Wochenblatt* još dok je pokušavao održati *Vrebac*“, što bi značilo između 13. srpnja i 24. kolovoza 1872. (usp. DULIBIĆ 2018: 217).

glazbenik Heinrich (Hinko) Hirschl.⁹⁹ Izlazio je četiri godine i pratio različita događanja u Zagrebu.¹⁰⁰ Zbog objave sadržaja političkoga karaktera, Kr. državno odvjetništvo u Zagrebu zaustavilo je izlaženje lista do polaganja jamčevine od 2000 forinta, što, po svemu sudeći, nikada nije učinjeno pa je krajem prosinca 1875. iz tiska izašao zadnji broj.¹⁰¹ „Posve neodvisan humorističko-satiričan list za sve stranke i stališe“ *Vrebac* bio je puno kraćega vijeka. Od 13. srpnja do 24. kolovoza 1872. izašlo je tek sedam brojeva na hrvatskome jeziku.¹⁰² U ovome je slučaju Hühn bio vlasnik i nakladnik, dok je odgovorni urednik lista bio Andro Hajdenjak.¹⁰³

Tijekom prve polovine 1870-ih obitelj Hühn dodatno se proširila rođenjem još troje djece. Prva je od njih na svijet došla kći Helena 1871,¹⁰⁴ zatim početkom 1873. Ida¹⁰⁵ te Kurt – kasniji znameniti zagrebački oftalmolog – 1875.¹⁰⁶ Julije je tijekom ove dekade bio osobito aktivan u novoutemeljenoj zagrebačkoj Evangeličkoj crkvenoj općini kao istaknuti član Prezbiterija (laičkih crkvenih predstavnika) i blagajnik, a važnu je ulogu odigrao i pri izgradnji Evangeličke crkve i župnoga dvora.¹⁰⁷ Također je bio član Dobrovoljnoga vatrogasnog društva i Učiteljske za-

⁹⁹ Usp. WUNDSAM 1942: 102. Antun Petrić (1805. – 1889.) radio je početkom 1850-ih kao učitelj u privatnoj školi Petra Zoričića u Zagrebu te zatim u Kr. zagrebačkoj gimnaziji. Obnašao je i dužnost sudskoga tumača za talijanski i francuski jezik. Aleksandar Mraović ml. (1837-1874) bio je prvi voditelj internoga odjela u zagrebačkoj Zakladnoj bolnici, dok je Heinrich Hirschl bio učitelj u Privatnoj glasovirskoj i pjevačkoj školi za djevojke Ide Wimberger u Zagrebu i glazbeni kritičar koji je za razne novine na njemačkome jeziku pisao glazbene kritike. Ovi osnovni biografski podaci Hühnovih suradnika prikupljeni su iščitavanjem raznih zagrebačkih novina i matičnih knjiga.

¹⁰⁰ Detalje o *Agramer Wochenblatt* vidi u WUNDSAM 1942: 94-141. Vidi i DULIBIĆ 2018: 217-218.

¹⁰¹ „Kr. državno odvjetništvo u Zagrebu nalaže da se tiskopis ‘Agramer Wochenblatt’ obustavi dotle dok jamčevina položena nebude“ (DAZG, HR-DAZG-4, GPZ, Politički odsjek, spis br. 3954 od 24. veljače 1876.). Vidi i DAZG, HR-DAZG-857, Zbirka Ulčnik Ivan, bilj. 2559.

¹⁰² Detalje o listu *Vrebac* vidi u WUNDSAM 1942: 142-158. Vidi i DULIBIĆ 2018: 216-217.

¹⁰³ [Naslovna stranica]. *Vrebac* (Zagreb), br. 1, 13. srpnja 1872, s. p.

¹⁰⁴ Helena Ivana Hühn rodila se u Zagrebu 19. srpnja 1871. (HDA, HR-HDA-1448-ZB MK, ZM-34C/88, Zagreb, Sv. Marko, MKR 1866. – 1878., str. 147). Od 3. travnja 1893. do 13. kolovoza 1906. bila je udana za knjigovođu Gabrijela Karala s kojim je živjela u Dugoj ulici 6 (Isto, ZM-34C/1202, Zagreb, Sv. Marko, MKV 1890. – 1898., str. 114), a zatim od 1908. za stanovitoga Šobata u „grkoiztoč. crkvi“. Umrla je u Zagrebu 6. lipnja 1961. (Isto, ZM-34C/88, Zagreb, Sv. Marko, MKR 1866. – 1878., str. 147).

¹⁰⁵ Ida Ivana Hühn rodila se 26. siječnja 1873. u Zagrebu (Isto, str. 201), gdje je i preminula 19. veljače 1882. od difterije (Isto, ZM-34/338, Zagreb, Sv. Marko, MKU 1880-1888, str. 52).

¹⁰⁶ Kurt Julije Hühn rođen je u Zagrebu 24. studenoga 1875., a umro je u Rijeci 9. ožujka 1963. (Isto, ZM-34C/88, Zagreb, Sv. Marko, MKR 1866-1878, str. 318). Više o njegovu životu vidi u DUGAČKI 2008: 277-284.

¹⁰⁷ [Evangelička crkvena općina u Zagrebu]. *Narodne novine* (Zagreb), br. 217, 22. rujna 1877, 4. Vidi i WUNDSAM 1942: 88-89.

druge, a osim toga, pisao je i pjesme te je često prisustvovao različitim pjesničkim susretima koji su bili organizirani u Zagrebu.¹⁰⁸

Na početku 1880-ih novine *Sriemski Hrvat* spominju Hühna među „odlični[m] trgovci[ma] i obtnici[ma]“ iz osamdeset i dvije „protestantske obitelji“ koje žive u Zagrebu, i to samo kao trgovca.¹⁰⁹ Nakon što im je u desetoj godini života početkom 1882. preminula kći Ida, Julije i Ivana Hühn nakon poduze su stanke odlučili imati još jedno dijete. Tako je 1884. rođena djevojčica Ida koja je, nažalost, poživjela svega pet mjeseci.¹¹⁰ Tijekom ove dekade litografska i tiskarska djelatnost Hühnova zavoda osjetno se smanjila, a težište je prebačeno na trgovinu, odnosno papirnicu u kojoj je počeo raditi sin Franjo.¹¹¹ Unatoč tome, Hühn je svoje „litografske radnje“ izložio na *Zemaljskoj izložbi* u Budimpešti 1885.¹¹²

O smanjenju tiskarske djelatnosti krajem desetljeća svjedoči nam i tekst objavljen u *Radničkom glasniku* u kojemu su pobrojani članovi Hrv. tipografskog društva zaposleni po zagrebačkim tiskarama, pri čemu je spomenuto da 1888. od članova Društva u Hühnovoj tiskari radi tek slugar August Šek, uz zaključak da „[t]iskara Hühna nekonkurira“.¹¹³

Do kraja života Julije je vodio vlastiti zavod u kojemu je najvažnija sastavnica bila papirnica pod upraviteljstvom sina Franje, smještena u Ilici 10. Nastavio je s dobrotvornim angažmanom pa tako možemo pročitati da je 1887. dao predmet za tombolu pjevačkoga zbora „Sloboda“ Zagrebačkoga radničkog društva,¹¹⁴ nekoliko godina kasnije i novčani prinos od jedne forinte za Kačićev spomenik u Zagrebu,¹¹⁵ a sudjelovao je i na božićnim darivanjima Hrvatskoga tipografskog društva za djecu preminulih članova.¹¹⁶ Nekoliko mjeseci prije majstorove smrti, egzemplari iz Hühnove tiskare bili su izloženi i na *Milenijskoj izložbi* u Budimpešti, što je popraćeno i u tisku.¹¹⁷

¹⁰⁸ Isto, 89. U Wundsamovoj je doktorskoj disertaciji ostalo zapisano nekoliko Hühnovih pjesama na njemačkome jeziku.

¹⁰⁹ Širenje germanizacije na iztok i njezina sredstva. *Sriemski Hrvat* (Vukovar), br. 91, 28. prosinca 1881, s. p.

¹¹⁰ Ida Ana Hühn rodila se 12. srpnja 1884. (HDA, HR-HDA-1448-ZB MK, ZM-34C/1198, Zagreb, Sv. Marko, MKR 1882. – 1888., str. 121), a preminula je od upale pluća 10. prosinca iste godine (Isto, ZM-34/339, Zagreb, Sv. Marko, MKU 1880. – 1888., str. 162).

¹¹¹ WUNDSAM 1942: 88.

¹¹² Zagrebački izložitelji na zemaljskoj izložbi u Budimpešti. *Narodne novine* (Zagreb), br. 102, 5. svibnja 1885, 6.

¹¹³ O položaju tipografskih radnika. *Radnički glasnik* (Zagreb), br. 21, 15. studenoga 1888, s. p.

¹¹⁴ Zahvala. *Radnički glasnik* (Zagreb), br. 13, 15. srpnja 1887, s. p.

¹¹⁵ Izkaz prinosah za Kačićev spomenik u Zagrebu. *Narodne novine* (Zagreb), br. 257, 9. studenoga 1891, s. p.

¹¹⁶ Usp. Vereinsnachrichten. *Agramer Zeitung* (Zagreb), br. 295, 23. prosinca 1895, 4.

¹¹⁷ Usp. Die Milleniums-Ausstellung. *Agramer Zeitung* (Zagreb), br. 114, 18. svibnja 1896, 2.

Julije Hühn umro je od upale pluća u Zagrebu 1. listopada 1896. u pet sati ujutro i sahranjen je već idućega dana na groblju Mirogoj.¹¹⁸ Nakon njegove smrti s obrtom je nastavio sin Franjo koji je od 20. ožujka 1897. na adresi Ilica 10 vodio „trgovinu papirom, pisaćim spremami, galanterijskom robom, igraćim kartama“ i „posao litografski i knjigotiskarski pod tvrdkom ‘Jul. Hühn’“.¹¹⁹ U to su se vrijeme izrađivale i naširoko poznate ilustrirane dopisnice sa zagrebačkim motivima koje nose potpis „Naklada Jul. Hühna, Zagreb, Ilica 10“. Godine 1900. Franjo Hühn prodao je knjižnu i litografsku tiskaru Mili Maraviću koji ju je prenio u Dugu ulicu br. 8,¹²⁰ a knjižaru i papirnicu vodio je sve do 6. svibnja 1914., kada je zatvorio obrt i knjižaru prodao Stjepanu Kugliju.¹²¹ Kao završnu zanimljivost vrijedi istaknuti da je zastupnik Franje Hühna pri zatvaranju obrta bio njegov nećak Vjekoslav Halm, sin najstarije Julijeve kćeri Vjekoslave (Alojzije) i Vatroslava Halma.¹²² Time je neposredno prije početka Prvoga svjetskog rata djelovanje tvrtke Julija Hühna i službeno okončano nakon punih pedeset i pet godina.

Zaključni osvrt

Tijekom više od četiri zagrebačka desetljeća Julije Hühn ostavio je mnoštvo vizualnih tragova svoje raznolike djelatnosti. Pristigavši iz saskoga Chemnitza u Zagreb 1854., započeo je s litografskim radom – isprva pod okriljem zemljaka Dragutina Albrechta, a nakon pet godina i samostalno – koji je uskoro proširio otvaranjem trgovine, knjigovežnice i tiskare. Krajem 1850-ih i tijekom 1860-ih izradio je i objavio mnoštvo litografija gradova (Zagreb, Samobor, Karlovac, Daruvar...), kao i brojnih ličnosti važnih za hrvatsku povijest (Zrinski i Frankopani, ban Jelačić, Mojsije Baltić...), pri čemu je neko vrijeme surađivao sa slikarom Ivanom Zascheom. Istovremeno je i dosta fotografirao, pri čemu su nastale najranije danas sačuvane snimke Zagreba, dok je u prostoru svojega litografskoga zavoda fotografirao i građanstvo, među ostalima i znamenite intelektualce poput Ivana

¹¹⁸ HDA, HR-HDA-1448-ZB MK, ZM-34C/102, Zagreb, Evangelici, MKR 1879-1895, MKV 1880-1903, MKU 1880-1903, str. 50. Vidi i [Todesfall]. *Agramer Zeitung* (Zagreb), br. 225, 1. listopada 1896, 4; [† Julijo Hühn]. *Narodne novine* (Zagreb), br. 225, 1. listopada 1896, 3.

¹¹⁹ DAZG, HR-DAZG-4-GPZ, Obrtni odsjek, Spis br. 9923 od 15. ožujka 1897.

¹²⁰ Usp. Firmenwechsel. *Agramer Zeitung* (Zagreb), br. 158, 12. srpnja 1900, 3; Buchdruckerei und lithographische Anstalt des Mile Maravić in Agram. *Agramer Zeitung* (Zagreb), br. 176, 2. kolovoza 1900, 7.

¹²¹ DAZG, HR-DAZG-4-GPZ, Obrtni odsjek, Spis br. 24603 od 6. svibnja 1914. Vidi i R[EDAKCIJA] 2002: 756.

¹²² Dr. Vjekoslav Halm rođen je u Zagrebu 7. prosinca 1887. godine. Kršten je četiri dana kasnije, a kum mu je bio ujak Franjo Hühn. Od 5. siječnja 1920. bio je u braku s Valerijom Faller, a umro je u Zagrebu 3. prosinca 1939. (HDA, HR-HDA-1448-ZB MK, ZM-34C/90, Zagreb, Sv. Marko, MKR 1882. – 1888., str. 466).

Kukuljevića Sakcinskoga i Ljudevita Vukotinovića. Nakon otvaranja nove tiskare 1869., u Hühnovu radu znatno opada produkcija litografskih listova i fotografija, a majstor se – izrađujući mnoštvo akcideničnih radova za različite naručitelje i tiskajući razne publikacije – sve više okreće primijenjenim sferama tiskarstva. Izdavanjem novinskih naslova *Agramer Wochenblatt* (izlazio od 1872. do 1875) i *Vrebac* (izlazio u srpnju i kolovožu 1872) upisao se i u povijest hrvatskoga novinstva.

Bio je oženjen sa Zagrepečankom Ivanom Pichler s kojom je imao jedanaestero djece, među kojima i sinove Franju – koji je nakon očeve smrti nastavio njegov posao vodeći papirnicu u Ilici sve do 1914 – i Kurta, znamenitoga hrvatskoga oftalmologa. Aktivan u društvenome i kulturnom životu Zagreba, Julije Hühn bio je član Dobrovoljnoga vatrogasnog društva i Zagrebačkoga društva čovječnosti. Darovima i novčanim priložima potpomagao je različite humanitarne aktivnosti, a osobito se istaknuo pri utemeljenju zagrebačke Evangeličke crkve i župnoga dvora kao član prezbitarija i blagajnik.

Sagledavši cjelokupni život i rad protagonista ovoga članka u svjetlu mnogobrojnih sačuvanih izvora, od kojih je velik dio ovom prilikom prvi put predstavljen i kritički vrednovan, možemo bez sumnji zaključiti da je Julije Hühn svojim djelom na različite načine obilježio kulturni život Zagreba tijekom druge polovine 19. stoljeća, a njegove fotografije i litografije i danas su prvorazredno vrelo o izgledu „slobodnoga i kraljevskoga glavnog grada“ u prvim godinama nakon sloma neoapsolutizma.

Bibliografija

Izvori

Državni arhiv u Zagrebu

HR-DAZG-4, Gradsko poglavarstvo Zagreb (GPZ).

HR-DAZG-857, Zbirka Ulčnik Ivan.

Hrvatski državni arhiv

HR-HDA-848, Antun Cuvaj.

HR-HDA-903, Grafička zbirka (GZ).

HR-HDA-1448, Zbirka mikrofilmova matičnih knjiga i popisa obitelji (ZB MK).

HR-HDA-2094, Zbirka Nada Grčević.

Hrvatski povijesni muzej

Dokumentarna zbirka I.

Ministarstvo kulture i medija RH

Fototeka Uprave za zaštitu kulturne baštine (MKM-UZKB-F).

Muzej grada Zagreba

Zbirka fotografija ličnosti i društva (ZFLD).
 Zbirka fotografija zagrebačkih vizura (ZFZV).
 Zbirka slikarstva, grafike i primijenjene grafike.
 Muzej za umjetnost i obrt
 Zbirka starije fotografije.
 Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu
 Grafička zbirka (GZ).

Tiskani izvori

Album uspomenica na Prvu dalmatinsko-hrvatsko-slavonsku izložbu plodinah, tvorinah i umjetninah u Zagrebu god. 1864. 1864. Zagreb: Tiskano u Litografskom zavodu Dragutina Albrechta.

Allgemeines Adress-Handbuch ausübender Photographen von Deutschland, den österr. Kaiserstaaten, der Schweiz und den Hauptstädten der angrenzenden Länder. 1860. Leipzig: Robert Schaefer's Verlag.

Imenik prauteateljeh, utemeljiteljah i članovah Zagrebačkoga društva čovječnosti. 1868. Zagreb: Štamparna Dragutina Albrechta.

Prva dalmatinsko-hrvatsko-slavonska izložba u Zagrebu. Katalog izložbe. 1864. Zagreb: Brzotiskom A. Jakića.

Periodika

I. imenik. *Narodne novine* (Zagreb), br. 78, 6. travnja 1864.

Ansicht des Jellačić-Platzes. *Agramer Zeitung* (Zagreb), br. 120, 24. svibnja 1860.

Bekanntmachung. *Agramer Zeitung* (Zagreb), br. 233, 10. listopada 1860.

Buchdruckerei und lithographische Anstalt des Mile Maravić in Agram. *Agramer Zeitung* (Zagreb), br. 176, 2. kolovoza 1900.

[DEMETER], D[imitrije]. 1859. Kamenopisni i umotvorniski zavod Julija Hühne-a u Zagrebu. *Carsko-kr. službene narodne novine* (Zagreb), br. 275, 1. prosinca 1859.

Die Ansicht von Agram. *Agramer Zeitung* (Zagreb), br. 193, 23. kolovoza 1861; br. 201, 2. rujna 1861.

Die Milleniums-Ausstellung. *Agramer Zeitung* (Zagreb), br. 114, 18. svibnja 1896.

Die photographische Anstalt. *Agramer Zeitung* (Zagreb), br. 296, 23. prosinca 1861; br. 300, 30. prosinca 1861; br. 3, 4. siječnja 1862.

Ein Deutscher wird Agramer „Purger“. *Deutsche Zeitung in Kroatien* (Zagreb), br. 302, 1942.

[Evangelička crkvena občina u Zagrebu]. *Narodne novine* (Zagreb), br. 217, 22. rujna 1877.

Firmenwechsel. *Agramer Zeitung* (Zagreb), br. 158, 12. srpnja 1900.

Französische Stereoskopien. *Agramer Zeitung* (Zagreb), br. 141, 20. lipnja 1861.

Izkaz II. *Narodne novine* (Zagreb), br. 20, 23. srpnja 1862.

- Izkaz prinosah za Kačićev spomenik u Zagrebu. *Narodne novine* (Zagreb), br. 257, 9. studenoga 1891.
- Izložba blaga, plodinah i tvorinah Dalmacije, Hèrvatske i Slavonije. *Narodne novine* (Zagreb), br. 38, 17. veljače 1864.
- [† Julijo Hühn]. *Narodne novine* (Zagreb), br. 225, 1. listopada 1896.
- Krivo adresirano pismo. *Novi pozor* (Beč), br. 149, 13. ožujka 1868.
- Kunstwerk. *Agramer Zeitung* (Zagreb), br. 92, 23. travnja 1858.
- Lokales. *Agramer Zeitung* (Zagreb), br. 98, 27. travnja 1860.
- [Naslovna stranica]. *Vrebac* (Zagreb), br. 1, 13. srpnja 1872.
- Novo uređjena knjigotiskarna Jul. Hühna u Zagrebu. *Zatočnik* (Sisak), br. 284, 14. prosinca 1870.
- O položaju tipografskih radnika. *Radnički glasnik* (Zagreb), br. 21, 15. studenoga 1888.
- Odlikovani izložitelji. *Domobran* (Zagreb), br. 124, 12. listopada 1864.
- [Oglas 913–21]. *Agramer Zeitung* (Zagreb), br. 110, 14. svibnja 1859.
- [Oglas 913–22]. *Agramer Zeitung* (Zagreb), br. 116, 21. svibnja 1859.
- [Oglas 2430–31]. *Agramer Zeitung* (Zagreb), br. 265, 19. studenoga 1859.
- [Oglas br. 1]. *Pozor* (Zagreb), br. 2, 2. listopada 1860.
- [Oglas br. 849–21]. *Agramer Zeitung* (Zagreb), br. 85, 12. travnja 1860.
- [Oglas br. 849–22]. *Agramer Zeitung* (Zagreb), br. 93, 21. travnja 1860.
- P. Z. 1859. Iz Zagreba. *Carsko-kr. službene narodne novine* (Zagreb), br. 257, 10. studenoga 1859.
- Photographische Aufnahmen. *Agramer Zeitung* (Zagreb), br. 163, 17. srpnja 1860; br. 170, 25. srpnja 1860.
- PLATZER, Stjepan. 1927. Jedna putna uspomena iz godine 1855. *Hrvat* (Zagreb), br. 2283, 13. kolovoza 1927.
- Poziv na predplatu. *Pozor* (Zagreb), br. 75, 31. prosinca 1860.
- Slika kneza Nikole Zrinjskoga. *Pozor* (Zagreb), br. 146, 11. svibnja 1866; br. 148, 14. svibnja 1866; br. 151, 17. svibnja 1866.
- Širenje germanizacije na iztok i njezina sredstva. *Sriemski Hrvat* (Vukovar), br. 91, 28. prosinca 1881.
- [Todesfall]. *Agramer Zeitung* (Zagreb), br. 225, 1. listopada 1896.
- Vereinsnachrichten. *Agramer Zeitung* (Zagreb), br. 295, 23. prosinca 1895.
- Verzeichnis der für den Humanitäts-Verein eingegangenen Beiträge. *Agramer Zeitung* (Zagreb), br. 104, 7. svibnja 1857.
- Viestnik. *Zagrebački katolički list* (Zagreb), br. 45, 11. studenoga 1858.
- Zagrebački izložitelji na zemaljskoj izložbi u Budimpešti. *Narodne novine* (Zagreb), br. 102, 5. svibnja 1885.
- Zahvala. *Radnički glasnik* (Zagreb), br. 13, 15. srpnja 1887.
- Zapisnik. *Narodne novine* (Zagreb), br. 252, 4. studenoga 1863.

Literatura

- DOBRONIĆ, Lelja. 1959. *Stare numeracije kuća u Zagrebu*. Zagreb: Muzej grada Zagreba.
- DUGAČKI, Vladimir. 2008. Doc. dr. Kurt Hühn – jedan od začetnika hrvatske oftalmologije. *Acta medico-historica Adriatica* 6/2: 277-284.
- DULIBIĆ, Frano. 2018. Značaj tiskare Julija Hühna i problem autorstva litografija tiskanih u suradnji s Ivanom Zascheom. U *Imago, imaginatio, imaginabile: zbornik u čast Zvonka Makovića*, ur. Dragan Damjanović, Lovorka Magaš Bilandžić, 211-223. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- GRČEVIĆ, Nada. 1968. Počeci fotografije u Hrvatskoj. *Život umjetnosti* 6: 7-22.
- GRČEVIĆ, Nada. 1977. Early Photography in Eastern Europe: Croatia. *History of Photography* 1/2: 153-167.
- GRČEVIĆ, Nada. 1978. *Fotografija u Hrvatskoj 1: rani zagrebački fotografi*. Katalog izložbe. Zagreb: Galerije grada Zagreba – Centar za fotografiju, film i tv.
- GRČEVIĆ, Nada. 1981. *Fotografija devetnaestog stoljeća u Hrvatskoj*. Zagreb: Društvo povjesničara umjetnosti Hrvatske.
- KAŠNAR, Željka. 1987. *Diplome zagrebačkih društava u 19. stoljeću*. Zagreb: Muzej grada Zagreba.
- LADOVIĆ, Vanda. 1965. *Julius Hühn, zagrebački fotograf i litograf u 19. stoljeću*. Muzej grada Zagreba. <http://www.mgz.hr/hr/izlozbe/julius-h%C3%BChn-zagrebacki-fotograf-i-litograf-u-19-stoljecu,411.html> (posjet 26. 8. 2019)
- MAKOVIĆ, Zvonko. 2009. Prostor i vrijeme jedne slike: Mariahilf. U *Sic ars deprenditur arte: zbornik u čast Vladimira Markovića*, ur. Sanja Cvetnić, Milan Pelc, Daniel Premerl, 363-375. Zagreb: Institut za povijest umjetnosti – Odsjek za povijest umjetnosti Filozofskog fakulteta.
- MALEKOVIĆ, Vladimir (ur.). 1994. *Fotografija u Hrvatskoj / Photography in Croatia 1848-1951*. Zagreb: Muzej za umjetnost i obrt.
- MALEKOVIĆ, Vladimir (ur.). 2000. *Historicizam u Hrvatskoj*. Knj. II. Zagreb: Muzej za umjetnost i obrt.
- MARUŠEVSKI, Olga. 1983. Albrecht, Dragutin (Carl). U *Hrvatski biografski leksikon*. Sv. 1, 68-69. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža. Dostupno na: <http://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=431> (posjet 14. 10. 2019)
- MARUŠEVSKI, Olga. 1971. Nekoliko akcidenčnih radova iz prve polovice XIX st. *Vijesti muzealaca i konzervatora* 20/3: 36-41.
- MAŠTROVIĆ, Mikica. 2019. *Hrvatska grafika*. Zagreb: Naklada Ljevak.
- PELC, Milan. 2000. Slike za široku potrošnju: hrvatska grafika druge polovine 19. stoljeća. U *Historicizam u Hrvatskoj*. Knj. I., ur. Vladimir Maleković, 329-336. Zagreb: Muzej za umjetnost i obrt.
- PLATZER, Stjepan. 1930. Izum i razvoj štamparstva u Hrvata. *Grafička revija* 8/5: 151-164.
- POPADIĆ, Staša. 2018. Kronologija gradnje i stilska obilježja reprezentativnih arhitektonskih zdanja obitelji Janković u Daruvaru. *Zbornik Janković* 3: 121-156.

- GOLDSTEIN, Ivo, Slavko GOLDSTEIN (ur.). 2012. *Povijest grada Zagreba*. Knj. 1: *Od prehistorije do 1918*. Zagreb: Novi Liber.
- R[EDAKCIJA]. 2002. Hühn, Julius. U *Hrvatski biografski leksikon*. Sv. 5, 755-756. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža. Dostupno na: <http://enciklopedija.lzmk.hr/clanak.aspx?id=59603> (posjet 23. 9. 2019)
- SCHNEIDER, Marijana. 1975. *Slikar Ivan Zasche*. Zagreb: Povijesni muzej Hrvatske.
- SZABO, Gjuro. 1929. Julije Hühn. *Narodna starina* 8/20: 206-208.
- SZABO, Gjuro. 1930. Knjiga o starom Zagrebu. *Narodna starina* 9/23: 341-402.
- SZABO, Gjuro. 1932. Altzagreber Meisterphotographen. *Morgenblatt* 7/352: 9.
- SZABO, Gjuro. 1941. *Stari Zagreb*. Zagreb: Izdanje knjižare Vasić i Horvat.
- ULČNIK, Ivan. 1934. Naši stari zagrebački privrednici. *Zagreb: revija Društva Zagrepčana* 2/5: 148-150.
- WUNDSAM, Kornel. *Julius Hühn: ein deutscher Zeitungsverleger in Agram und sein Zeitalter*. Doktorska disertacija. Ludwig-Maximilians-Universität München.

Julius Hühn – Zagreb lithographer, printer, photographer, and merchant

Lithographer, printer, photographer and merchant Julius Hühn (Chemnitz, September 29, 1829 – Zagreb, October 1, 1896) left behind many visual traces of his diverse activities during more than four decades of work in Zagreb. He came to Zagreb from Chemnitz in Saxony in 1854 and began to work at the printing shop of countryman Carl Albrecht. In early 1859, he opened his own lithography shop, and shortly hereafter a bookbinding and printing shop with a stationery store. In the late 1850s and during the 1860s, he printed and published many lithographs of Croatian towns (Zagreb, Samobor, Karlovac, Daruvar...), as well as numerous lithographs of personalities important to Croatian history (Nikola Šubić Zrinski, Ban Josip Jelačić, Mojsije Baltić...), for a time collaborating with painter Ivan Zasche. At the same time he began taking photographs which are today regarded as the oldest preserved photographic records of Zagreb. He also photographed individual citizens, including prominent intellectuals such as Ivan Kukuljević Sakcinski and Ljudevit Vukotinović. With the opening of the new printing shop in 1869, the production of lithographs and photographs began to decline significantly in Hühn's work, and the craftsman increasingly turned to the applied arts of printmaking, producing numerous printed forms for various clients and printing various publications. He also has a place in the history of Croatian journalism, because he printed the newspapers *Agramer Wochenblatt* (Zagreb Weekly) from 1872 to 1875 and *Vrebac* (Sparrow) from July to August 1872. In 1861 he married Zagreb resident Ivana Pichler, with whom he had eleven children, including two

sons, Franjo – who continued his business after his death by running a stationery shop on Ilica Street until 1914 – and Kurt, a prominent Croatian ophthalmologist. Active in the social and cultural life of Zagreb, Julius Hühn was a member of the Volunteer Firefighters Association and the Zagreb Humanities Society. He supported various humanitarian activities with gifts and donations, and he was particularly noteworthy for establishing of the Zagreb Evangelical Church and the parish rectory. Through his life and work during the latter half of the 19th century, Hühn enriched Zagreb's cultural life in various ways. His lithographs and photographs are today considered valuable sources testifying to the city's appearance in the first years after the Neoabsolutist era.

Keywords: Julije Hühn, Zagreb, cultural history, lithography, photography, printing, newspapers

Ključne riječi: Julije Hühn, Zagreb, kulturna povijest, litografija, fotografija, tiskarstvo, novine

Hrvoje Gržina
Hrvatski državni arhiv
Marulićev trg 21
HR-10000 Zagreb
hgrzina@arhiv.hr

FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
INSTITUT FÜR KROATISCHE GESCHICHTE

RADOVI

52

BROJ 2

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOGA FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

The logo for FF press, featuring the letters 'FF' in a stylized font with a horizontal line through them, followed by the word 'press' in a lowercase sans-serif font.

ZAGREB 2020.

RADOVI ZAVODA ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOGA FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

Knjiga 52, broj 2

Izdavač / Publisher

Zavod za hrvatsku povijest
Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu
FF-press

Za izdavača / For Publisher

Miljenko Šimpraga

Glavna urednica / Editor-in-Chief

Inga Vilogorac Brčić

Izvršna urednica / Executive Editor

Kornelija Jurin Starčević

Uredništvo / Editorial Board

Jasmina Osterman (stara povijest/ancient history), Trpimir Vedriš (srednji vijek/medieval history), Hrvoje Petrić (rani novi vijek/early modern history), Željko Holjevac (moderna povijest/modern history), Tvrtko Jakovina (suvremena povijest/contemporary history), Silvija Pisk (mikrohistorija i zavičajna povijest/microhistory and local history),
Zrinka Blažević (teorija i metodologija povijesti/theory and methodology of history)

Međunarodno uredničko vijeće / International Editorial Council

Denis Alimov (Sankt Peterburg), Živko Andrijašević (Nikšić), Csaba Békés (Budapest), Rajko Bratož (Ljubljana), Svetlozar Eldarov (Sofija), Toni Filiposki (Skopje), Aleksandar Fotić (Beograd), Vladan Gavrilović (Novi Sad), Alojz Ivanišević (Wien), Egidio Ivetić (Padova), Husnija Kamberović (Sarajevo), Karl Kaser (Graz), Irina Ognyanova (Sofija), Géza Pálffy (Budapest), Ioan-Aurel Pop (Cluj), Nade Proeva (Skopje), Alexios Savvides (Kalamata), Vlada Stanković (Beograd), Ludwig Steindorff (Kiel), Peter Štih (Ljubljana)

Izvršni urednik za tuzemnu i inozemnu razmjenu /

Executive Editor for Publications Exchange

Martin Previšić

Tajnik uredništva / Editorial Board Assistant

Dejan Zadro

Adresa uredništva/Editorial Board address

Zavod za hrvatsku povijest, Filozofski fakultet Zagreb,
Ivana Lučića 3, HR-10 000, Zagreb
Tel. ++385 (0)1 6120191

Časopis izlazi jedanput godišnje / The Journal is published once a year

Časopis je u digitalnom obliku dostupan na / The Journal in digital form is accessible at
Portal znanstvenih časopisa Republike Hrvatske „Hrčak“
<http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp>

Financijska potpora za tisak časopisa / The Journal is published with the support by
Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske

Časopis je indeksiran u sljedećim bazama / The Journal is indexed in the following databases:
Directory of Open Access Journals, EBSCO, SCOPUS, ERIH PLUS, Emerging Sources Citation
Index - Web of Science

Naslovna stranica / Title page by

Marko Maraković

Grafičko oblikovanje i računalni slog / Graphic design and layout

Marko Maraković

Lektura / Language editors

Samanta Paronić (hrvatski / Croatian)

Edward Bosnar (engleski / English)

Tisak / Printed by

Tiskara Zelina d.d.

Naklada / Issued

200 primjeraka / 200 copies

Ilustracija na naslovnici

Muza Klio (Alexander S. Murray, *Manual of Mythology*, London 1898)

*Časopis je u digitalnom obliku dostupan na Portalu znanstvenih časopisa
Republike Hrvatske „Hrčak“ <http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp>*

*The Journal is accessible in digital form at the Hrčak - Portal of scientific
journals of Croatia <http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp>*